

YENİ/LENMEK VE NEVRUZ

To be renewed/refreshed and Nauruz

Doç.Dr. Nebi ÖZDEMİR*

ÖZET

Bu makalede, Türk dünyasının ortaklıklarından biri olan Nevruz'un, toplum ve birey açısından, sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal yaşamdaki yenileyici işlevi, örnek uygulamalardan da yararlanılarak belirlenmekte, açıklanmakta ve yorumlanmaktadır. Yine bireysel sağlık açısından, doğada, doğal unsurlarla ve doğal olarak yenilenme bağlamında Nevruz'un önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yenilenme, Nevruz, kültürel değişim.

ABSTRACT

Nauruz which is renewing, refreshing in nature with natural things is one of the Turkish World's common values. In this study, it is aimed to clarify and interpret the function of Nauruz in renewing socio-cultural, economic and political fields of Turkish society. Moreover, it is brought up the function of Nauruz in terms of the individuals' health.

Key Words

To be renewed, Nauruz and cultural changes.

Giriş: Yeni ve Yenilenme Olgusu:

"Yaşamın gizemli, büyümlü sözcüğü: Yeni/lenme"

Yaşam bir anlamda "yeninin üzerine kuruludur ve yeniden beslenmektedir". Yaşamdaki dinamizm, yeniyile ortaya çıkar. Çünkü doğadaki düzen, yenilenme üzerine kuruludur. "Yeni ya da yenileşme", çağımızda adeta sektörlleşmiştir. Eril söylem bu sektörün hedef kitlesinin, genellikle kadınlar olduğunu belirtir. Bu söyleme göre, kadınlar küçük, erkekler ise büyük çaplı değişimlerin, yeniliklerin peşindedirler. Kadınların ise, gündelik ve biçimsel alanlarda hep yeniliklerin peşinde olmalarına karşın, gerçekte statükoyu savundukları ileri sürülür. Erkekler, anlamsal alanda ve daha çok yaşamı kökten değiştiren yeniliklerin peşinde oldukları söylenir. Bütün sektörler, yeni ve yenilenme ideolojisi üzerine kurgulanır ve işletilir. Yaşamda "yeni yoksa, dinamizm de yok-

tur", açıkçası tad da yoktur. İnsanoğlu hep yeninin ve dolayısıyla yenilenmenin peşindedir. Bu durum, yaşamın gizemli yanlarından biridir.

Yenilenme olgusu, bilim, sanat, teknoloji, ekonomi, reklam, moda gibi bu gün yaşamın pek çok alanının ve bilim dalının ilgilendiği bir konudur. "Yeni üsluplar, yeni fikir akımları, yeni tarzlar, yeni icat ve ürünler, yeni yöntem ve yaklaşımlar, yeni dönem, yeni düzen, yeni zaman, yeni Türkiye, yeni Avrupa...", hep bu dönüşümü vurgulamaktadır. Birey ve toplum, "yeni temelinde yeniden gerçekleşme, yenilenecek yeni bir döneme girme" amacındadır. "Eskinin, eskimişliğin, yaşlanmışlığın" karşısında aktif anlam ve çağrışımlarıyla "yenilenme" olgusu, dimdik ayakta durmaktadır. "Yeni bir ev, yeni bir otomobil, yeni bir giysi, yeni ülke, yeni bir dil, yeni bir tatil, yeni bir hayat, yeni bir ..." ile başlayan her cümle, bireyi değiştirir, farklı bir dünyaya götürür. Yaşam, eskinin temeli

* Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi Öğretim Üyesi.

üzerine kurulur ancak, yenilenmeyle gelişir ve ilerler. Gelecek, yeninin ve yenilenmenin üzerine kurulur. Ashında her eskinin, bir yeni olduğu unutulmamalıdır. Diğer bir ifadeyle her yeni, geleceğin eskisidir. Yeni gelince, var olan eskir. Çok kere eski yaşananların, yeni de gelecekte yaşayanların, yaşlanmayıp yaş kazananlarıdır.

Yeni ve yenilenme” sözcükleri, hemen hemen bütün insanların içinde, farklı anlamlar çağrışırsa da, genelde “canlanma”yı ifade eder. Bireysel ve toplumsal olarak insanlık “yeninin ve yenilenmenin peşindedir”. Daha çok da, aydınların yenilenmenin peşinde oldukları belirtilir. Ancak onlar(bilim adamları, devlet adamları, gazeteciler, siyasetçiler, bürokratlar vb.) bu yeni/lenme fikirlerini, var olan yapıya, sisteme borçludurlar. Bu bir bakıma, eskinin üzerinde yeninin üretilmesidir. En azından yeni olgusunun ortaya atılabilmesi için eskiye ihtiyaç vardır. Genelde de yukarıdan aşağıya doğru bir yenilenme hareketinin ortaya çıktığı vurgulanır. Özetle küresel, ulusal ve yöresel; toplumsal, bireysel, hangi ölçekte olursa olsun, “yeni ve yenileşme” herkesi kendi büyülü dünyasına çeker. Birey ve toplum o büyülü dünyada oluşturulur, biçimlendirilir, değiştirilir. Yeni, çok kere hayallerden beslenir. Yeni ve yenilenme olgusu, bir süreci ifade eder. Örneğin Türk toplumu, yaklaşık iki asırdır, kavram biraz eskise de, “Yenileşme” hamleleriyle uğraşmaktadır. Hele son günlerde bu yanı daha da derinleşmiş haldedir. Dünyada çok az toplum, Türkler kadar yenileşme tutkunedir.

Bu gün bireysel gelişim ve bakım konularında uzmanlaşmış bireylerden ve bunların sundukları çeşitli yenileştirici hizmetlerden oluşan, bağımsız ve hızla gelişen bir sektör bulunmaktadır. Bu sektör, sürekli yeninin üretimi ve sunumu temelinde faaliyetlerini yürütür. Yenileşme sektöründe, “modacı, estetik

doktoru, güzel konuşma uzmanı, ruh bilimci, eğlence uzmanları, imaj yaratıcılar, diyetisyenler, masajcılar, makyajcılar, kondisyonerler vb.”bireyin yenilenmesini sağlamaya çalışırlar. Eskimenin önüne geçilmesi dahi, yenilenmenin farklı ifadesi olarak kabul edilebilir. Nitekim“anti-aging(yaşlanma karşıtı) ve meditasyon(yoga, müzik kasetleri vb.) seansları, kürler, spor ekzersizleri, imaj yaratım teknikleri, müzik, dans, güzel ve etkili konuşma ve davranma kursları, akapunktur ve botaks uygulamaları, ozon tedavisi, kök hücre araştırmaları, psikolojik danışma, makyaj ve bakım hizmetleri, bio gıdalar temelindeki diyetler, estetik cerrahi yöntemleri” gibi pek çok olguyla, günümüz insanının “yenilenme ya da eskimeme” arzularını giderilmeye çalışılmaktadır. Bazen de, insan hafızasının yetersizliğinden ve kaçınılmaz nesil değişimlerinden yararlanılarak eski, tıpkı giyim- kuşam modasında olduğu gibi, yeni olarak sunulur. Diğer bir deyişle birey ve toplum, yenilenme yanılması içine sokulur.

Buna karşın doğadaki doğal güzellik, tekrarlar temelinde yok oluş ve yeniden var oluş sürecinde ortaya çıkar. Mutlak güzellik, bu süreçte ortaya çıkar. İnsanoğlunun bütün çabasına rağmen, yok oluş kaçınılmazdır. Diğerleri, yanılmasa çabalarından ibarettir. Doğadan uzaklaşanların bütün bu gizleme/yanılmasa gayretlerinin yanında, doğayla ilişkileri bir şekilde devam edenler için, doğadaki değişimleri taklit ederek, doğal dönüşüm unsurlarından yararlanarak “yenilenme” söz konusudur. Doğa, yenilenme sürecinde canlılara ve de dolayısıyla insanlara yaşamları için gerekli bolluk ve bereketi sunar. Doğanın kendini yenilemesi, insanoğlu tarafından bolluk ve bereketin, yeşilliğin, canlılığın geri gelmesi şeklinde algılanır.

İnsanoğlu, yaşamındaki her değişmeyi, törenle karşılar. Olumlu değişimler ise, toplu eğlencelerle kutlanır. Doğa

ile ilişkileri devam eden topluluklar, tabiattaki dönüşümleri dikkatle gözler, bolluk ve bereketin başladığı mevsim olan baharın gelişini de, yine onun kucağında sevinçle karşılar. Kürler, doğal diyetler, moda gibi bireysel yenilenme çabalarının yanında, Nevruz örneğinde olduğu gibi, toplu yenilenme etkinlikleri de bulunmaktadır. Nevruz, insanoğlunun doğadaki canlanmaya paralel olarak, topluca yenilenme törenidir.

Geçmiş dönemlerde yenilenme törenleri, toplu ve eğlence-inanç karışımı ritüellerle gerçekleştirilmiştir. Kitle kültürünün ve bireyselleşmenin egemen olduğu bu gün ise, geleneksel çalgıların yerini müzik setleri, wolkmenler, step dansı seansları, yürüyüş bandları, solarum kabinleri, estetik cerrahi uygulamaları, bakım araç ve yöntemleri almıştır. Yerleşik yaşama geçiş, kentleşme ve kent tutsaklığının pekişmesi, sanayileşme, modernite, kitleselleşme, işbölümünün gelişmesi, iş yaşamı, eğitim vb. etkenler, insanın doğadan uzaklaşmasına neden olmuştur. (Toprak) Anasından ayrılarak öksüzleşen/ yoksunlaşan insan, gündelik yaşamındaki bunca olanaklara/rahatlığa, kolaylaşmaya karşın, mutlu olamamaktadır. Kent tutsakları, tek düze şehir yaşamının verdiği acılarla, doyumsuzluk sarmalında yok olmaktadır. Çağ o hale gelmiştir ki, kent merkezindeki parkta doğadaki hareketlere, seslere, görüntülere kendini kaptırarak kendinden geçerek yenilenmeye çalışanlar, çoğunluk tarafından garip karşılanır hale gelmiştir. Bir dönem, yaşamın her alanında yapay ürünler moda olmuştur. Yaşam ve dolayısıyla kaçınılmaz yenilenme olgusu, her türlü doğallığını yitirip teknolojileşmiş, sektörleşmiş, bireyselleşmiş, yapaylaşmış ve sahteleşmiştir. Bu yenilenme yanılsamasının farkına varanlar, yeniden doğaya yönelmekte gecikmemişlerdir. Dolayısıyla 21. asır insanı ve toplumu, doğa toplumu olacaktır. Nitekim son dönemde sanayi ürünü

gıda, kumaş ve yöntemlerin, teknolojik yenilenme yöntem ve araçlarının yerini doğalları almaya başlamıştır. Bu, doğanın insanlık tarafından yeniden keşfidir. Doğal yöntemler ve araçlarla, doğadaki gibi, doğal dönüşümlerle barışık ve uyumlu olarak yaşamak hedeflenmektedir. “Çevrecilik, çevre bilinci, çevre savunucuları ve eylemcileri, dernekleri, vakıfları, bilimi, doğa turizmi, çevre fonları ve projeleri, doğal beslenme, doğal ürünler” vb. ortaya çıkmıştır. “Doğayla mücadelenin yerini, doğayla barışık uzlaşa ve uyum içinde yaşama”, insanlığın yeni yaşam ideolojisi haline gelmiştir. Bu gelişmede, doğal afetlerin, yıkıcılığının ve zararlarının insanlığın algılama ölçülerini aşan boyutlarda olması da etkili olmuştur. Koca ormanları gözünü kırpmadan yok eden insanoğlu, bir çiğdem/Nevruz çiçeğinin açmasını kutlayacak kadar duyarlı hale gelmiştir. İnsanlık, en büyük hazinenin içinde yaşadığı doğa olduğunun bilincine varmıştır. Özetle, doğa yeniden ve hiç etkisini yitirmeyecek nitelikte moda haline gelmiştir. Özetle “doğa, sonsuz modadır”. Bu nedenle de Hızır Cemi, Yumurta Bayramı, Mart Bozumu, 17’ler Bayramı, Kardeşlik Kurbanı, Musahiplik Şenliği, Nevruz, Hidrellez, Eğrilce, Köme Şenliği, Mayız Yedisi, Yörük Şoleni, Yayla Şenliği, Çiğdem Pilavı, Bağ Bozumu, Hasat Şoleni gibi (Oğuz ve Kasımoğlu 2005), doğal dönüşümle ilgili kültürel kutlamalar, yeniden moda haline gelmekle kalmayacak, bunlara yenileri eklenecektir. Belki de yakın gelecekte, Anadolu’nun bir köyündeki asırlık çınar ağacı için her yıl, yaş günü partileri düzenlenecek, ya da bu çınar ağacında yaşayan sincap ailesine yeni bir yavrunun katılması kutlanacaktır. Doğada, doğal yöntemlerle ve araçlarla, besinlerle doğal olarak yenilenme, geleceğin insan ve toplumunun temel amacı olacaktır. Belki de insanlık bu şekilde sonsuz barışı ve mutluluğu yakalayabilecektir. 21.

asır kültür ve doğa yüzyılı olacaktır. Kızgınlık, saldırganlık, yok edicilik ve şiddetin yerini, sonsuz dinginlik alacaktır. İnsanlık, yapay kamusal yanılısama dünyasının stres yaratıcı aktörlerinin elinden kurtulup kendisiyle olmanın hazzını tadabilecektir. Bu tür ortamlarda Nevruz gibi faaliyetler, “kültürel kirlenme” adını verdiğimiz her türlü siyasal ve ideolojik saptırmalardan arındırılıp gerçek anlamıyla kutlanmaya devam edecektir. Çünkü bütün kültür unsurları, paylaşılacak amacıyla yaratılmaktadır. Paylaşma, insanlığın birlikteliği pekiştirici, birleştirici en olumlu etkinliklerinin başında gelmektedir. Çılgın aşık, ama kötü şairlerin gece yarısı yazdıkları şiirler de, topluca yenen keşkek yemekleri de paylaşılacak, dahası yörenin ve ülkenin ortak kültür unsuru olmaları için yaratılmaktadır. Ortak kültür unsurları da, milleti var eder. Birey, dolayısıyla millet, milli kültürü, milli kültür de milleti ve bireyi yaratır. Birey ve toplum, millet olma bilincine kendi yarattığı, Hidrellez, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, Kurban Bayramı gibi kültür ortamlarında varır. Nitekim Türk milleti, bu tür ulusal kültür bağlamlarından da yararlanarak, özgün yaratılardan oluşan ortak kültür ve tarih hazinesinden beslenerek sadece geçmiş değil, geleceği de biçimlendirme ve yönetme gücüne sahip olur. Türk milleti ve Türk kültürü, Akdeniz, İslam, Avrasya, Doğu, Orta Doğu, Kuzay Afrika ve de Batı dünyasındaki kültür ve medeniyetleri etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. Yine son dönemde üyesi olmaya çalıştığımız ve durağanlık, dolayısıyla da gerileme dönemindeki Batı dünyasını dönüştürecek, canlandırarak millet ve kültürlerin başında da Türk milleti ve Türk kültürü gelecektir.

Nevruz ve Yeni/lenme:

Ritüeller ve gelenekler bileşkesi olan Nevruz, yenilenen doğayla ilgili bir bayramdır. Ritüelin temel amacı bolluk

ve bereketin sağlanmasıdır. Bu da ancak, “yenilenme” ile gerçekleşebilir. Yenilenme, doğal ve insani alanda, “tekrar”, eskinin yeniden, yeni olarak gelmesidir. Bu daha çok dişil alandaki bir yenilenmeyi ifade eder. Tanrı, yenilenme sihrini, dişil varlıklara vermiştir. Bu yenilenme ya da tekrar adlı süreçte erilliğin işlevi olsa da, asıl olan dişilliktir. Nitekim, ritüellerin pek çoğu erkeklerce düzenlense de, dişil dünya ile ilgilidir. Yenilememe, eril şiddetin gizli nedenlerinden biri olabilir. Bu yüzden yaşamdaki bütün eril varlıklar, streslidir, sürekli sahte ve geçici yenilenme yanılısamaları içinde yaşamak ister. Eril olan gökyüzü daima(daima atadır) hareketli, sorunlu, şiddetli, saldırgan, katı, haşin, yok edicidir. Buna karşılık dişil yeryüzü/toprak ise uyumlu, sakin, sevecen, affedicisi, koruyucu, besleyici, üretken ve anaçtır. Bununla birlikte yeryüzü, yani toprak (anadır) içerdiği tohumlarının yeşermesi, dahası yenilenme döngüsünü yaratabilmek için, göğün suyuna ihtiyacı vardır. Bu suyu aldıktan sonra, yeşermeye, canlanmaya, güzelleşmeye başlar, eril gökyüzüne ise toprak anaya uymak düşer. Güzelleşme, canlanma, yenilenme, dişil varlıklara ait kavramlardır. Neden eril varlıklar(erkekler) bu amaçlara sahip değildir? Bu amaçların peşinde koşulması, eril dünya olduğu kadar, dişil dünya tarafından da hoş karşılanmaz. Eril gökyüzü, ilahi düzen gereği daima, dişil, yani toprak ananın hizmetindedir. Eril gök, sözde eser, gürlükler, şimşekler çakar, sonuçta daima sakin, dingin, olan Toprak Ana'nın dediği olur. Özetle doğada, toprak ananın dediği olur, eril gökyüzünün iktidarı sözde kalır. Doğadaki güzelliğin, zenginliğin, bereketin sağlanmasında bunca katkısına rağmen, göğün adı pek anılmaz. Buna karşılık, ne zaman toprak anada sorun çıksa (örnek kuraklık, sel baskınları), hemen gök baba hatırlanır ve çok kere de o suçlu bulunur.

Nevruz'un temelini "yeni ve yenilenme" oluşturur. *Nevruz, doğada, doğal olarak, doğal unsurlarla ve doğayla birlikte yenilenmedir.* Bu doğal ideoloji, kültürel yaratılarla daha anlamlı, belirgin ve renkli hale getirilmiştir. Her toplum, doğayı, kendi kültürüyle anlamlandırır ve anlatır. Dolayısıyla bu dönüşümün farkında olan her toplum, doğanın yeniden canlanması, baharın gelişi, kendi kültürel bağlamında kutlar. Uzun süre göçebe ve yarı-göçebe bir yaşam süren Türkler de tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren bu mutlu, bolluk ve bereket getiren doğal dönüşümü, kendi kültürel motifleriyle bezeyerek kutlamaktadırlar.

Nevruz, özünde, toprak ananın yeşermesinin, canlanmasının, güzelleşmesinin, kutlanmasıdır. Bu törenlerde kadınların, diğer kutlamaların aksine, daha aktif ve neşeli olmaları ilginçtir. Diğer bir ifadeyle Nevruz, dişil dayanışmanın, sevincin, mutluluğun kutlanmasıdır. Nitekim erkekler, doğayı bütün olarak görüp algılayarak, kadınlar doğanın en küçük ayrıntılarına dikkat ederler. Bu nedenle doğa, kadınlar için daha anlamlıdır. Doğaya tutkun erkekler, çok kere "ince ruhlulukla" nitelenirler. Bu nitelik ise, "karizmatik"(!) erkek kimliği bozar. Ne de olsa, ilahi dişil düzenin ortak kutlamalarıdır bu. Siyasal, askeri, dini kutlamalarda kadınlar pek aktif olarak yer almazlar. Onlar bu türden mücadele alanlarını ya erkeklere terketmişlerdir ya da erkekler kendilerine, doğal düzende başka bir alan bırakılmadığı için, bu alanları yaratıp onlarla uğraşmaya başlamışlardır. Ancak eril dünyanın kutlamalarında, dişil dünyanın karları arasından püskürttüğü nevrüz çiçeğinin verdiği taddan, coşkudan, mutluluktan eser yoktur. Erkekler, Nevruz'da biraz "öteki" olarak yer alırlar ve çok kere de kendi kutlama alanlarındaki sahtelikten kurtulmak için, dişil kutlamaya kıyasından köşesinden katılmaya çalışırlar.

Yenilenme, daima bir yok oluş, tohumlanma, doğum öncesi/yeniden var olmanın yarattığı baskı/stres ve sonuçta da doğum ve "rahatlama, sevinç, sakinlik, huzur, dinginlik", devrelerini içerir. İnsani alandaki bu olgunun ortaya çıkması, küçük çaplı, yakın akrabalar arasında kutlanırken, doğadaki yenilenme, bütün insanlar, hatta canlıların katılımıyla kutlanmaktadır. Nevruz, temelde, doğal doğumun kutlanmasıdır. Türk milleti gibi, her toplum bu doğal nedeni, kendi renkleriyle bezeyerek kutlamaya dönüştürür. Nevruz, doğal bir dönüşüm çevresinde yaratılan geleneklerin bileşkesi ya da pek çok geleneğinin yaratılmasını sağlayan, kültürel bir olaydır.

Ancak bütün kültürel öğelerine karşın, Nevruz'un özündeki temel fikir, "yenilenme"dir. Nevruz kutlamalarında uygulamaların tamamı, bireysel ve toplumsal açıdan "yenilenme"ye vurgu yapmaktadır.

Takvim yapraklarının koparılması, bir taraftan yaşlanmayı, yok oluşu, diğer taraftan da yeni bir yılın gelişini yani, yeniden ve yeni olarak var olmayı ifade etmektedir. İnsanlar, yıl sonunu değil, yıl başını kutlarlar. Garip olan, her iki kavramda aynı zaman noktasını ifade etmektedir. Son, aynı anda başlangıç; başlangıç, aynı zamanda sondur. İnsanlar sonu değil, başlangıcı, yeniyi kutlama eğilimindedirler. Son ağıtlarla, gözyaşlarıyla uğurlanırken, başlangıç sevinçle, kutlamayla karşılanır. İnsanlar hep başlangıçların, yenilenmenin peşinde mutluluğu yakalamak isterler. Kış sonu kutlamaları hep, yeni dönemin başlangıcı anlamını ve coşkusunu taşır. Diğer bir deyişle, yeni dönem, zahmetli, zorlu, sıkıntılı dönemin bittiği, mutlu bir an olarak algılanır. Nitekim Anadolu'da özellikle Doğu Anadolu bölgesinde Büyük ya da Küçük Çile adlarıyla yapılan kutlamalar, bu türdendir. Nevruz, kışın çilesinin, dolayısıyla yoksulluk, yoksulluğun bitişinin kutlanmasıdır. Toprak

Ana, insanoğluna bütün bereketini (bitkisel ve doğal olarak hayvansal ve insani-Anadolu'da doğumlar genelde baharda olur- alandaki bereket) sunar, böylelikle bolluk, bereket, mutluluk, sevinç yeniden dünyaya hakim olur.

Doğanın yenilenmesi, insanlar tarafından çeşitli uygulamalarla taklit edilir. Bu, bir bakıma doğanın taklidiyle bireysel ve toplumsal yaşam için fayda sağlama çabasıdır. Doğadaki değişimin, dönüşümün bilincinde olan insanoğlu, doğanınkini andıran çeşitli uygulamalarla yenilenmeye çalışır. Aşağıda örnekleneneceği üzere, Anadolu'da ve Türk dünyasında, bu türden pek çok uygulama bulunmaktadır.

Doğadaki yenilenmenin, insanoğlu tarafından öncelikle algılanan yanı, ateş, su, toprak ve rüzgar alanındaki değişim, dönüşüm, dahası yenilenmedir. Güneş daha çok görünmeye ve yeryüzü ısınmaya başlar(ateş alanı). Rüzgar ılık esmeye, karların erimesiyle ırmaklar kabarmaya başlar. Gerçek bereket, ısınan toprağın yeşermesiyle ortaya. Pek çok kültürde yaratılış ve yenilenme mitlerinin asıl dinamikleri olan, "ateş, su, toprak ve rüzgar", Nevruz türünden pek çok bahar kutlamasının da temelini meydana getirmektedir. Buradaki anlam, sözü edilen dinamiklerle yenilenme ya da bu unsurlardaki yenilenmedir. Ancak bu doğal yenilenme, insanoğlu tarafından en açık ve etkin bir şekilde toprakta gözlenmektedir. Gerçekte topraktaki yenilenme, diğer dinamiklerdeki yenilenmenin, değişimin, dönüşümün eseriştir. Ancak insanoğlu, yenilenmenin son aşamasını oluşturan topraktaki yenilenme (yeşerme, göğürme) sayesinde bolluk ve bereketin ortaya çıktığına inanır. Asıl olan sonuçtur, diğer dinamiklerdeki yenilenmenin de içinde olduğu sürece değıldir. Burada Anadolu'daki "Cemrelerin Düşmesi" pratiğinde bu dönüşümün süreç olarak algılandığını belirtmekte yarar vardır. Önce havaya, sonra

su ve toprağa düşen cemreler, doğadaki dönüşümün bütüncül olarak algılandığının kanıtıdır. Kentleşen, sanayileşen, kitleselleşen ve dolayısıyla doğayla bağları zayıflayan ya da kopan insanlar için, bu türden bir yorumlama, anlamsız ve gereksiz olduğu kadar da ilkeldir. İnsanoğlu süreçten çok, sonucun, yani toprağın yenilenmesiyle, bolluk ve bereketini doğurmasıyla ilgilenir. Bu nedenle de güneş/ateş, rüzgar ve su ile ilgili kültürel uygulamalardan büyük bir bölümünü unutmıştır. Nevruz da bu sürecin biraz daha canlı kalabilen ya da diğer dinamiklerin gücünün de içinde eritildiği/vurgulanabildiği, son aşama olan, topraktaki yenilenmenin sembolü haline geldiği için, hala kutlanabilmektedir. Doğanın yeniden keşfi ya da onunla barışık ve uyum içinde yaşama düşüncesinin yaygınlaşması sayesinde, güneş, rüzgar, su ile ilgili eski ya da yeni kültürel uygulamaların yeniden ortaya çıkabileceği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle gelecekte, sanayileşme, modernite, kitleselleşme vb. olgularla önemini yitiren doğayla ilgili kültürel yaratıların sayısında artış olacaktır(Nevruz'la ilgili yenilenme uygulamaları hk. bkz. Çay 1991, Atatürk Kültür Merkezi 1995 ve 2000, Millî Folklor 1996-2002 v.d.).

A. Tarihi, Sosyo-Kültürel Açından Yeni/lenme ve Nevruz:

a.Kutlamanın Adı ve Yeni/lenme:

Nevruz, Türkler arasındaki yaygın kullanımıyla yeni gün(yengi gündür) anlamındadır ve dolaysız olarak "yeniliğe, yenilenmeye, yeniye" vurgu yapmaktadır. Kutlamanın adının, "yenilenme"den başka bir anlam içermemesi dikkat çekicidir. Aynı şekilde bu bayramın çok kere Türkler tarafından, yenilenme anlamı, "köklem(Afganistan- Sarı Pul), yengi gün, yıl başı, erkin kün, ulusun ulu küni" adlarla kutlandığı bilinmektedir.

b.Kutlama Zamanı ve Yeni/lenme:

Evrendeki düzen ve işleyişin (dünyanın dönüşü mevsimleri ve tabiatı, tabiat yaşam biçimini ve kültürü oluşturur ve biçimlendirir. Bu büyüdü dönüşümün en kolay gözlemlendiği alan tabiatır. Bu doğal dönüşüm insanoğlunda yaşamın yenilenerek devam ettiği duygusu, heyecanı ve mutluluğunun uyanmasına neden olur. Bitkisel, hayvansal bolluk ve bereketin bir yok olup sonra yeniden gelmesi, insanoğlunda güven ve süreklilik fikrini doğurur. İnsanoğlu, bu sayede zaman bilincine varır.

Nevruz, baharın başladığı dönemde ya da günde kutlanır. 21 Mart, doğadaki yenilenmenin başladığı tarihtir. Doğadaki gerçek yıl başı, Miladi 21-22 Mart/Rumi 9 Mart'tır. 31 Aralık gecesi, doğal hiç bir değişikliğe işaret etmez. Bu tarih yazılı kültürün, 21 Mart ise sözel kültürün, geleneğin, dahası doğanın yılbaşısıdır. Güneşin koç burcuna girip, yeryüzünü daha çok ısıtmaya başladığı bir tarihtir. Gece ile gündüz eşitliği, yeni yılın temel göstergelerindedir. Döngüsel zamanın sıfırlanıp yeni bir döngünün geçerli olduğu bu tarihten sonra doğa yeşermeye, canlanmaya, doğurmaya, bolluk ve bereketini sunmaya, konuklarını ağırlamaya başlar. Türkler tarihin ilk döneminden beri, 21 Mart'ı Nevruz'u, yıl başı olarak kutlamışlardır. 12 Hayvanlı Türk takviminde de yılbaşısı, 21 Mart'tır. Göktürk ve Uygurlar yılın 5. ayında büyük bir tören düzenlerlerdi. Çuvaş Türkleri, Naurus'u/Novruz Oyxı'ı 21 Mart'ta kutlamışlardır. Kırgız Türklerinde yılbaşısı, terim olarak vardır. Daha çok kentli kültür kapsamında değerlendirilen 21 Mart Ağaç Dikme Bayramı'nda, doğayı yeniden keşfetme, koruma ve geliştirme amaçlı faaliyetler yer almaktadır. Ölçüsüz tahribatların sonucu olarak ortaya çıkan doğal afetlerin yıkıcılığı, bu bayramı daha önemli hale getirmiştir. Özellikle son yıllarda küresel, ulusal ve yöresel çevrecilik, doğayı koruma ve geliştirme, kısaca doğayı yenileme çabalarının art-

tığı gözlenmektedir. Bu gelişmeler, bir bakıma diğer doğa dönüşümleriyle ilgili kutlamalar gibi, Nevruz'un da gerçek biçim ve işleviyle kutlanmasını sağlamıştır.

Nevruz'un bu doğal yenilenmeyi vurgulayan kutlanma zamanı ile ilgili olarak yaratılan pek çok kültürel motif de bulunmaktadır. Genellikle mitoloji ve din kökenli bu kabul ve anlatıların ortak noktası, yeni bir dönemin başladığını vurgulayan anlamlar taşımalarıdır. Örneğin Nevruz, Türklerin Ay Ata'sının yaratılma günü, başka bir ifadeyle Türk soyunun var oluş, doğum günü olarak kabul edilmektedir. Bu yaratılış söylencesindeki ateş, su, rüzgar ve toprak, aynı zamanda yenilenmenin de temel faktörleridir. Yine bu gün, dünyanın ve Hz. Adem'in Allah yaratıldığı gün olarak kabul edilmektedir. Çünkü doğal döngü içinde başka hiç bir zaman dilimi, bu tür yüce bir yaratıcılık etkinliğe uymamaktadır. Bu tarih, dünyada bolluk ve bereketin, doğumun tarihidir. Özetle yenilenme, ancak baharın niteliği olabilir. Aynı şekilde "Türkler açısından erkin yeniden kazanılış günü, Hz. Nuh'un Tufan sonrası karaya çıktığı gün, Hz. Musa'nın Mısır'dan ayrılıp yeni bir dönemi başlattığı gün, toprağın, ateşin temsilcisi Hz. Hızır ile suyun ve gökyüzünün temsilcisi İlyas'ın birbirlerine kavuştukları gün, Hz. Hızır'ın atından indiği gün, Hz. Ali doğduğu, Hz. Fatıma ile evlendiği ya da halife ilan edildiği gün, Hz. Hasan ve Hüseyin'in doğum günü vb." kabuller de "yeni" bir dönemin başladığını ortaya koymaktadır.

c. Sosyo-Kültürel Açıdan Diğer Yeni/lenme Yorumları ve Nevruz:

İnsanlar Nevruz'un birleştirici, mutluluk verici, eşitleyici, rahatlatıcı ortamında, ortak geçmiş tazelenir, sorunlar çözümlenir, düzen gözden geçirilir, özetle toplumsal doku yenilenir ve canlandırılır, güçlendirilir. Doğa merkezli diğer kutlamalar gibi, Nevruz da, birleş-

tiricidir ve ayrımcılığı yok edici güce sahiptir. Sadece yöreyi, ülkeyi değil, insanlığı birleştirici güce sahiptir. Birey ve toplum doğa dönüşümleri karşısında birleşir. Farklı amaçlarla kullanımı, doğal değil, yapı, anlam ve işlev bozulmasıdır.

Bütün diğer geleneksel kutlamalarda olduğu gibi, Nevruz bağlamında, "dans, müzik, sözlü edebiyat (mani, türkü, bilmece), yemek, giyim kuşam, geleneksel sanatlar gibi" kültürün pek çok geleneği, icra edilir, hatırlanır, yaşatılır, aktarılır ve yenilenir. İçinde bulunan toplumun iletişim biçimleri geliştirilir ve yaygınlaştırılır. Bu kültürel yenilenmedir. Gelenek, yenilenme üzerine kurulmuştur. Eğlence ve kutlamalar, gelenekler bileşkesidir. Bu ortamlarda (meydan sofrasında Özbek pilavı yenirken, kırmızı içilirken, horon tepilirken, harmandalı, gökbörü-cirit oynanırken, güreşilirken, yumurta tokuştururken, fal açılırken, mani söylenirken, hediyeleşilirken, sohbet edilirken, toklubası bükmesi yenirken, çökertme türküsü söylenirken, allı yazmalar örtülünürken, bayramlıklar giyilirken...) birey kimlik sorunlarını çözümler, kültürünü tanıma, özümseme olanağını elde eder. Özetle Türk kimliği ve kültürü de, diğer kutlamaların yanında Nevruz'da yaratılmakta ve yaşatılmaktadır.

Nevruz vb. kutlamalar, sözel kültür toplumunu en önemli eğitim ve bilgi edinme ortamlarıdır. Bu durum, bireysel ve toplumsal yenilenme için gerekli altyapıyı yazırlar. Örneğin Uygur, Kazan, Mişer Türkleri, Nevruz'da Ergenekon Destanı'ndan parçalar seslendirerek ortak geçmişi canlandırırlar. Bu ortak hafızanın yenilenmesidir. Nevruz gibi kutlama törenleri aracılığıyla ortak tarih ve kültür yaşatılır, gözden geçirilir ve yenilenir. Türk dünyasında çocuklara ve yerleşim yerlerine Nevruz ile ilgili adlar verilmesi de aynı amaca hizmet etmektedir. Bu uygulamayla bir bakıma Türk

soyunun ve vatanının geleceği, dahası yenilenerek canlı tutulması sağlanmaktadır.

Sözel ve de eril nitelikli geleneksel toplumda, Nevruz ve benzeri kutlamalar, kadınlar için çok daha önemlidir. Bu ortamlarda kadınlar, çeşitli yöntemlerle kendilerini ifade etme, ötekilerle iletişim kurma, dost ve arkadaş edinme, en temelinde kendini oluşturma ve gösterme olanağını elde ederler.

Apteslikte bir yiğit

Aptes alır o yiğit

Alsa da olur almasa da

Cennetliktir o yiğit , diyebilme özgürlüğüne sahip olur.

Türk insanı, Nevruz'da toplumsallaşır, kişilik ve kimlik oluşumunu sağlar, tarihi ve kültürel anlamda derinlik ve genişlik kazanıp geleceğe daha güvenle bakmaya başlar. Nevruz gibi etkinlik ortamlarında, ben-öteki ilişkisini sağlıklı olarak kurarak, milletini ve ülkesini tanır, sever ve benimser. Kutlamanın eşitleyici etkisiyle yalnızlıktan kurtulur, canlanır. Bu, yenilenmedir.

B. Siyasal Açıdan Yenilenme ve Nevruz:

Nevruz, mitolojik ve tarihi dönemlerden beri Türk siyasi tarihi açısından da çok önemli bir yere sahiptir. Türklerin Ergenekondan çıktıkları, yani erklerini, bağımsızlıklarını yeniden kazanıp devlet oldukları ve dünyaya yayıldıkları gün, Nevruz'dur. Bu siyasal anlamda yeni dönemin, oluşumun, kuruluşun ve yenilenmenin ifadesidir. Yine, bu gün Yörük Bayramı, Söğüt Şenlikleri Ertuğrul Gazi'yi Anma Günü adıyla gerçekleştirilen kutlamalarla, bir bakıma Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna ya da Anadolu'da Türk birliğinin yeniden sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Aynı şekilde 21 Mart 1922 yılında Atatürk ve arkadaşlarının da katılımıyla Keçiören'de gerçekleştirilen Nevruz kutlaması, dağılan bir imparatorluktan yepyeni bir Türk devletinin, diğer bir ifa-

deyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ortaya koyar gibidir. 1990 sonrasında yeni Türk devletlerinin bağımsızlıklarını elde edişlerinin (ki buralarda Nevruz, resmi bayram ve tatildir) ve bölgesel birlikteliklerin doğuşunun sembolü haline gelen Nevruz kutlamaları, Türk dünyasında yeni bir dönemin başladığının ifadesidir. Nevruz, devletler bağlamında Türk birliğinin yeniden sağlanmasının sembolü olarak kabul edilmektedir. Son dönemde siyasetçilerin Nevruz gibi kutlamalara katılarak seçmenleriyle görüştikleri, oylarını artırmaya çalıştıkları görülmektedir. Bütün bu örnekler, Nevruz'un Türk siyasi tarihinde, siyasal yeni/lenme olarak kutlandığını kanıtlayacak niteliktedir.

Nevruz, dünya siyaseti ve uluslar arası ilişkiler açısından da önemlidir. Nevruz'un kutlandığı 21 Mart, dünyada *İrk Ayrımı ile Mücadele Günü* olarak da kabul edilmektedir. Bu durum, Nevruz'un ülkeler arasındaki barış, huzur ve hoşgörünün tesisi, sürdürülmesi, geliştirilmesi ve kalıcı hale getirilmesi açısından ne kadar önemli olduğunu da ortaya koymaktadır.

C. Ekonomik Açıdan Yenilenme ve Nevruz:

Türkler arasında Nevruz, tarihin ilk dönemlerinden beri ekonomik yapıda canlanmanın, yeniden düzenlemenin ve gözden geçirmenin gerçekleştiği bir kutlamadır. Söz konusu yenilenme ve canlanma, hem toplumsal hem de bireysel olarak gerçekleşmektedir. Örneğin ülkenin ve dolayısıyla devletin yenilenme dönemi, Mart ayıdır. Hunlar döneminden beri Türkler arasında hayvan sayımları, arazi taksimleri ve hazinenin gözden geçirilmesi gibi uygulamalar, Nevruz'da yapılmıştır. Yine Türklerin mali yılbaşı olarak, 21 Mart (ya da Mart ayı) kabul edilmiştir. Osmanlılar da, öncülleri Büyük selçuklu sultanı Melikşah'ın hazırlattığı ve 21 Mart'ın Mali Yılbaşı olduğu Celali Takvimi'ne göre mali sistemlerini

yürütmüşlerdir. Aynı uygulama, uzun süre Türkiye Cumhuriyeti döneminde de geçerliliğini korumuştur.

Göçebe, yarı-göçebe ya da yerleşik olsun, tarım ve hayvancılıkla geçinen toplumlarda bahar ayı, ekonomik anlamda yenilenmeyi ifade etmektedir. Hayvansal ve bitkisel anlamda ilk ürünler bu dönemde elde edilir. Bu dönemde hayvanlar yavrulamaya, dolayısıyla süt vermeye, tarla ve bahçelerde de mevsimin ilk mahsulleri toplanmaya, diğer bir deyişle bütün kış hazırdan yiyen köylünün durgun ekonomik yapısı canlanma başlar. Yeniden üretmeye başlayan köylünün alım satım gücü, kış öncesi seviyesine ulaşır.

Aynı zamanda Nevruz, eskiden beri, toplu harcamanın (yeni yiyecekler, giyecekler, araç ve gereçler, yeni yatırımlar, yeni evlilik hazırlıkları), çok kere de gereğinden fazla harcamanın yapıldığı bir gündür. Türk kültür tarihinde bu günde gerçekleştirilen potlaç, ulufe dağıtımı, nevruziyyeler, pişkeşler, meydan sofraları ve kurbanlar, Nevruz'un ekonomiyi canlandırıcı işlevini ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki gerçekçi belirlemelerin yanında, bu günde her türlü dileklerinin kabul edileceğine inanan insanların parayla ilgili dileklerde de buldukları görülür. Örneğin Gaziantep'te, yakınlara kadar bazı insanlar, Nevruz öncesi gece doldurdukları kapların içindeki suyun altına dönüşeceği ne inanırlardı. Türk dünyasının pek çok yerinde insanlar, tabiattaki bolluk ve bereketin yeniden ortaya çıkmasından yararlanarak, çeşitli dualar ederek ve uygulamalar yaparak kısa yoldan zengin olma hayali kurarlar. Gerçek ya da hayali hangi açıdan değerlendirilirse değerlendirilsin, insanlar bu dönemden itibaren daha fazla para düşünmeye başlarlar. Nitekim baharla birlikte insanların harcama isteklerinin arttığı görülmektedir.

D. Sağlık Açısından Yenilenme

ve Nevruz:

“Yetiştirdi mart, kurtuldu kart.”

Nevruz'da bireysel sağlık açısından inanç temelli çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bunların büyük bir bölümü, ruhsal ve fiziksel olarak arınma, korunma dolayısıyla yenilenme, yeniden canlılık kazanma, canlanma, dinleşme uygulamalarıdır. Bu pratiklerde, daha çok su, ateş ve bitki kültürlerinden etkin bir şekilde yararlanılmaktadır.

Ateşin büyüğü gücüyle yenilenme:

Nevruz, güneşin koç burcuna girerek yenilediği, dünyayı daha fazla ısıtmaya başladığı bir günde kutlanmaktadır. Bu nedenle, diğer milletler gibi Türkler de güneşin ve onun dünyadaki temsilcisi kabul edilen ateşin arındırıcı, sağaltıcı, dahası yenileyici, canlandırıcı gücünden yararlanmak isterler. “Ateşin Tanrı Ülgen'in armağanı olması, Ergenekon'dan çıkışın sembolü olarak ateşte kızdırılan demirin çekiçle dövülmesi, ocaktaki ateşin suyla söndürülmemesi, Kuzey Altaylı gelinle damadın ilk ateşlerini çakmak taşıyla yakmaları, geleneksel hekimlikte sıklıkla kullanılan dağlama ve tütsüleme yöntemleri vb.”, ateş kültürünün Türkler arasındaki önemini ortaya koymaktadır. Ateş kültürü temelinde en sık kullanılan rastlanan arınma, sağaltım uygulaması, Göktürkler döneminden beri bilinen, “ateş üzerinden atlama, duman içinden geçme, tütsüleme (evin veya hayvanların)”dır. Bu uygulamalarla günahlardan, kötülüklerden (kötü ruh, uğursuzluk, şanssızlık, zararlı canlılardan) ve hastalıklardan kurtulunulacağına inanılmıştır. Doğa güneşle nasıl bütün sıkıntılarını kurtuluyor ve canlanıyorsa, güneşin dünyadaki temsilcisi ateş sayesinde de insanoğlu yenileneceğine inanılmıştır. Tekirdağlılar, bol duman çıkaran ve eski yılın sembolü olan bir hasırı yakarlar ve bu grubu toplayıcı bir işleve de sahip olan meydan ateşinin üzerinden atlarlar.

Suyun gizemli gücüyle yenilenme:

Nevruz'da havanın ısınmasıyla birlikte karlar erimeye, ve sular çoğalmaya, nehirlere ve çeşmeler daha dolu akmaya, kuyular dolmaya başlar. Tabiat her unsurun bir iyesinin (sahibinin) bulunduğu kabulü üzerine kurulan yer-su inancıyla ilgili motifler de taşıyan pek çok uygulama, Nevruz'de arınma ve sağaltım amacıyla gerçekleştirilir. Türkler, Nevruz'daki suya, “Zemzem Suyu” diyerek, bir taraftan İslamiyet öncesi inançlarını devam ettirmişler, diğer taraftan da kutsal suyla yenilenmeye çalışmışlardır. Kupkuru toprağa can veren tertemiz, buz gibi Nevruz suyunun, insanları da canlandıracağına inanılmıştır. “Akarsuda yıkanma (Şebinkarahisar), su üzerinden atlama, kaynak-pınar suyunda yıkanma ya da el yüz yıkama, içme (zemzem suyu), hayvan sulama, kırk dalga dan alınan suyu evi dört yanına dökme, saçma (Trabzon), çadıra su serpme gibi” pek çok Nevruz uygulaması, arınma, sağaltım ve dolayısıyla bireysel yenilenme amacına yöneliktir. Son dönemde doğal suyun her gün olumlu bir keşfedildiği de dikkate alınır, geleneksel insanın bu yöndeki uygulamalarını doğal ve mantıklı karşılamak gereklidir. Suyu ilgili pratikler sadece fiziksel rahatsızlıklardan değil, günahlardan, uğursuzluklardan, kötülüklerden de arınmak için yapılmaktadır. Örneğin, Tunceli ve çevresinde, Nevruz'da erkekler, günahlarından arınmak için, alınlarına sürdükleri karaları, sabah erken su kaynağında temizlerler. Suyun uğur getirme ve kısmet açma işlevlerinin de olduğuna inanılmıştır. Nitekim, Giresun'daki Mart Bozumu'nda akarsudan alınan su, uğur getirmesi/uğurlu bir dönemin başlaması için evlere serpilmiştir. Aynı şekilde genç kızlar, başta evlilik olmak üzere pek çok dilek tutup su üzerinden atarken, niyet çömlüklerinden bahtlarını çekerken, suyun büyüğü gücüne sığınmışlardır.

Bitkilerin sihirli gücüyle yenilenme:

Nevruz, güneş ve yenilenen sularına yeniden kavuşan tabiatın yeniden yeşil örtüsüne bürünmeye başladığı gündür. Doğa, Nevruz'da canlanır ve bağrında gizlediği bolluk ve bereket tohumlarını yeryüzüne filizlendirir. Nevruz adlı çiçekler/kardelenler, çiğdem çiçekleri yeniden doğa ananın yeşil giysisini süslemeye başlarlar. İnsanoglu, yeşiller üzerinde yuvarlanarak, yenilenmenin sembolü olan Sümelek/Semelek/Semeni'den, yabani otlardan (toklubaşı, kuzu kulağı, ısırgan otu vb.) yaptıkları yemekleri, Nevruz-köçö'yü, pilavları ve börekleri yiyerek dertlerine şifa bulmaya ve yenilenmeye çalışır. Çocuklar, çiğdem çiçekleri takıp yeşertmeye çalıştıkları kuru çalılar ev ev dolaştırıp baharı müjdeleyen, insanlar ev saçaklarına ısırgan otları asarken (Giresun), hep bitkilerin arındırıcı, sağaltıcı, bolluk ve bereket getirici gücünden yararlanmaya çalışmışlardır. Ağaca ip bağlama ya da meyve vermeyen ağacı balta ile korkutma da, doğadaki yenilenmeyi garanti altına alma çabasıdır. Bu arada Nevruz'un Anadolu'da çok kere evliya türbelerinin bulunduğu, ormaklık, su kaynağının yanındaki Hıdırlık adlı yerlerde kutlandığına da dikkat çekilmelidir. Bu, doğanın kucagında, doğal olarak, doğal besinlerle yenilenmedir. Belki de Nevruz'daki bitki kökenli yenilenme unsurlarından en önemlisi, Nevruzziyye adlı macunlardır. Kırk çeşit baharattan yapılan Nevruzziyye adlı macun, güç ve kuvvet vermesi için Nevruz'da hekimbaşı tarafından padişaha sunulurdu. Yine 16. asırdan beri 21 Mart'a yakın tarihlerde Manisa'da yapılan Mesir Macunu Bayramı'na halkın yoğun ilgisi de, bitkilerin gücüyle yenilenmenin önemini ortaya koymaktadır. Bu macunların her derde deva olduğu belirtilmektedir.

Nevruz Kapsamındaki Diğer Yenilenme Uygulamaları:

Boyalı Yumurta: Döllenmenin, canlanmanın, doğumun, oluşumun, dahası

yeninin dolayısıyla da bolluk ve bereketin sembolü olan boyalı yumurtalar Nevruz kutlamalarında yer almaktadır.

Ş Harfiyle Başlayan Yedi Yiyeceğin Bulunduğu Sofra Hazırlamak: "Ş" harfi, alfabenin belki de en canlandırıcı, renkli, cilveli ve yenileyici, canlandırıcı harfidir. Bu harf, Türkler arasında genellikle, güzeli, işveyi, parayı, cümbüşü, eğlenceyi, doğayı, daha yerinde bir deyişle canlanmayı, yenilenmeyi çağrıştırmaktadır. Tacikler arasında Nevruz Bayramı'ndaki sofraya "ş" harfi ile başlayan 7 yiyecek ve içecek konulmaktadır. "Şarap, yeniden doğuşu, şir(süt), temizliği, şirini(tatlı), yaşama sevincini (bu nedenle olsa gerektir, yeni dönemler tatlı ile başlar), şakar(şeker), refahı, şarbat(şerbet), serinliği, dinlenmeyi, rahatlamayı (ohhh denilirken canlanma ve yenilenme söz konusudur), şam(mum), sıcaklığı, şonal(tarak), kadın güzelliğini" temsil etmektedir. "Yeniden doğuş, arınma, yaşama sevinci, refah, rahatlatma, sıcaklık ve de kadın", yenilenmenin temel unsurlarıdır.

Salıncakta Salınmak: Salıncakta sallanılarak, hastalıklardan, kötülüklerden arınılacağına, dahası yeni bir döneme başlanılacağına inanılmaktadır. Ayrıca, genç kızlar salıncakta salladıkları arkadaşlarını, sevdiğini söylemeden bırakmalarını ise, yeni bir evliliğe işaret etmektedir.

Temizlenmek ve Temizlik Yapmak: Nevruz arifesinde ve kutlamalar sırasında ateş, su ya da dumanla arınmakla, temizlenmekle ve yapılan temizlikle (evin, eşyaların, giysilerin) yeni bir döneme başlandığına vurgu yapılmaktadır. Yenilenme için, öncelikle fiziksel ve ruhsal arınma, temizlenme şarttır. İnsan, yenilenmeyi öncelikle temizlenme, arınma olarak algılamaktadır. Örneğin Gagavuzlar, "Mart içeri, pire dışarı, diyerek evlerini temizlerler. Her türlü temizlik ve arınma (bedensel, mekansal, eşya), eskinin, eskimişin, kötünün, kötülüğün,

kötü ruhların kovulmasını, kirlenmişliğin, günahkarlığın giderilmesini ve yeninin kutlanarak karşılanmasını, dahası eskinin yok edilerek yeninin geçerli kılınmasını sağlamaktadır. Bu temizlik sırasında eski hasırlar yakılır, eski elbiseler atılır, eski çömlekler evin duvarlarına atılarak kırılır. Bu bir açıdan kötülüklerin, hastalıkların, uğursuzların, eskinin kovulmasıdır, gerçekte ise yeni elbise, yeni kap ve yeni hasırlarla yenilemek, yenilenmektir.

Bayramlıkların Giyilmesi: Türkler, Nevruz kutlamaları sırasında, yeni döneme başlamanın gereği olarak, en güzel ve yeni elbiselerini giyerler. İletişim açısından bayramlıkların giyilmesi, o toplumda özel bir günün, dolayısıyla yeni bir durumun varlığının işareti sayılmaktadır.

Eğlenceler: Nevruz kutlamalarını oluşturan dans, müzik, yarışma ve oyun (at yarışları, güreş, cirit, Gökbörü, Yaşıl Yaprak, Gızıl Gül, Benövşe, Alaylar, Menevşe Mendilin Düşe), sohbet ve gezintiler, bireyi ve topluluğu heyecanlandırmakta ve canlandırmaktadır. Sadece geleneksel değil, modern insan için de, müziğin, dansın ve oyunun önemi büyüktür. Bunlar, yenilenme için gerekli altyapıyı hazırlamaktadır. Yüzlerce kişi, kol kola girip horon teperken kemençenin nağmeleriyle kendinden geçerler. Yenilenme hissi, grubun tamamına yayılır. İnsanlar, gündelik yaşamlarında hiç olmadıkları kadar canlıdırlar. Yine, klasik Türk müziğinin en işlek, canlı birleşik makamları arasında, Nevruz-buselik/hicaz/ bayatı'nın bulunması rastlantı olmasa gerektir. Nevruz, özünde bir eğlencedir. Doğa, gerçekte oldukça neşeli ve eğlencelidir. Eğlence, zorunluluklardan, bağımlılıklardan, kısıtlamalardan, sınırlamalardan kurtulduğunda ortaya çıkar. Böyle bir durum da, bireyin ve toplumun yenilenmesine neden olur. "Uygarlık için boş zaman ve eğlence şarttır". Eğlencesiz bir dünya çok sıkıcı olurdu.

Kültürün büyük bölümü, eğlence ortamında ve eğlence olarak yaratılmaktadır. İş yaşamı, sanıldığından daha verimsiz ve renksizdir. Buna karşılık, iş yaşamının en karlı ve de ciddi alanlarını, gayri-ciddi olarak nitelenen eğlencelerin oluşturması, dikkat çekici bir çelişkidir. Yine, so dönemde iş yaşamında verimlilik ve başarı elde etmek için "iş eğlenceye dönüştürün" öğütleri, daha sık duyulmaktadır. Bu gelişmeler, eğlencenin yaratıcılıktaki işlevinin yeniden keşfedilmeye başlandığını ortaya koymaktadır. Eğlenceyi işten ayıran insan oğlunun, yaşamını yeniden birleştirme, bütünleştirme çabasıdır. Nevruz da diğer kutlama ve eğlenceler gibi, çokanlamlı ve çekişlidir (Eğlence hk. bkz. Özdemir 2005). Bu açıdan Nevruz, Türk toplumunun toplu yenilenme faaliyeti ya da doğal yenilenmenin insani dünyada, kültürel yaratılarla sembolleştirilerek taklit edilmesidir. Nevruz türünden kutlamalar, bireyi ve dolayısıyla toplumu yenilenmek, dahası her türlü özgün kültürel ürünü ortaya koymak için güdüler ve teşvik eder. Bu güdünün tatmin edilmesi, yeni yaratının ortaya konulması demektir. Nevruz'da kültür aktörleri, ürünlerini birbirlerinden de etkilenerek yaratırlar ve sunarlar. Kutlamanın elverişli ortamında, kültür yaratma isteği, bir bireyden diğerine geçerek katılımcıların tümüne yayılır. İlk bakışta yüzlerce insan, ilk önce sanki tek başlarına horon tepiyormuş gibi algılanır. Gerçekte ise, her kişi farklı, özgün kendi dansını sergilemektedir. Eğlence ortamlarında insanlar, yaşamlarının diğer hiçbir alanında olmadığı kadar aktif, canlı, uyumlu ve yaratıcıdırlar. Bu ortamlarda kendi yeteneklerini farketme, gösterme ve geliştirme olanağını bulur. Bu bireysel ve dolayısıyla toplumsal yenilenmedir. Eğlencede yaşamın sıradanlığı, tekdüzeligi ortadan kalkar. Bu değişimdir, yenilenmedir. Sonuçta eğlence, ayırma, tükenme ya da tüketme değil, birleştirme

ve yaratma, canlanma ve yenilenme ortamdır. Türk insanı ve Türk toplumu, Nevruz sayesinde yenilenerek, dinamik bir yapıya sahip olmaktadır.

Fallar: Nevruz'da açılan fallar, yakın gelecekle ilgili değişimleri ve dahası yenilikleri içerdiklerinden dolayı ilginçtir. Değişmezlik, içeren falcı aç kalır. "Baca Falı, Tasla Ev Dinleme, Düğüm Falı, Yiyecek Falları, Baht Çömleği, biri sefa, diğeri cefanın sembolü olarak fasulye ve mısır ekme, Gök gürlmesine bakarak gelen yıllla ilgili yorumlar yapma vb.", Nevruz'da özellikle kadınların gerçekleştirdikleri uygulamalardır. Fal anlatan da, dinleyen de en aktiftir. Birey fal sonunda, bir yenilenme yanılısamasına kendini kaptırmaktadır. Benzer değerlendirmeler, tuzlu kete(çörek) yenilmesi sonrası görülen rüyaların yorumlanmasında da geçerlidir.

Kısmet Açma: Köy ve kasabalarda, Nevruz, genellikle suyun başında kilit açma, düğüm çözme vb. pratiklerle kısmetlerin açıldığı ya da kısmetlerle karşılaşıldığı önemli fırsatlardandır. Çok ke-re, akıllar bu dönemde devreden çıkar, gönül kuşu bu günlerde uçar. Dolayısıyla Nevruz'da, genç kız ve erkeklerin birbirlerini görerek, birbirleriyle bakışarak, görüşerek, söyleşerek, sözleşerek, manilerle atışarak yeni ailelerinin temellerini attıkları görülür. Hatta pek çok yörede Nevruz'da kesilen sözün hayırlı olacağına inanılmaktadır. Yeni ailelerle, toplum yenilenmektedir.

Toprağa Bir Şey Gömme: Nevruz'da insanlar sıkıntı, üzüntü ve dertlerini, "tuz, kömür" gibi yerden bitmeyen maddelerle sembolleştirerek toprağa gömerek arınmaya ve dolayısıyla yenilenmeye çalışırlar.

Evliya Türbesi ve Kabrinin Ziyaret Edilmesi: Bu dönemde, kutlamanın yapıldığı hıdırlıktaki evliya türbe ve kabirleri ziyaret edilir. Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bu ziyaretçiler, iki rekat namaz kılıp, dua ettikten sonra, çeşitli

uygulamalarla (ağaca bez bağlama, kurban adama, mum yakma vb.) gelecekteki kendi ve yakınlarıyla ilgili dileklerde bulunurlar. Kadınların, "evlenme, erkek çocuk sahip olma" gibi genelde eril içerikli dilekler için, yine genelde erkek evliya mezarlarının ziyaret edilmesi dikkat çekmektedir. Bütün bu dilek uygulamaları, yeni bir yaşama başlama amacına yöneliktir.

Yemek ve İçmek: Nevruz ve benzeri kutlamalarda zengin sofraların kurulmasına katkıda bulunmak ya da sofrayı kurmak, servetinin zekatını vermek, bir bakıma varlığın paylaşarak devamını ve yenilenmesini sağlamaya yöneliktir. Diğer yandan ortak tarihi ve kültürel miras bu sofralarda canlandırılmaktadır. Örneğin Trabzon'daki Nevruz gününde, sofraları "çevrilen kuzular, tavuk dolmalar, yalancı dolmalar, un helvaları, hamsi buğulama" süsler. Genç kız ve erkeklerin hazırladığı bu sofralarda özellikle yaşlılar, yaşamlarına yeni yıllar ekleyip horon teperler.

Sonuç:

Türk toplumunun doğal bir nedenden hareketle, kendi kültürel gelenekleriyle, uygulama ve unsurlarıyla oluşturduğu ve bezediği Nevruz, sonuçta sosyal, siyasal, ekonomik, bireysel ya da toplumsal açıdan tam bir yenilenme etkinliği, kutlamasıdır.

KAYNAKLAR

- Atatürk Kültür Merkezi, (1995), *Nevruz*, Ankara.
- Atatürk Kültür Merkezi, (2000), *Türk Dünyasında Nevruz, III. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara.
- Çay, Abdulhaluk, (1991), *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.
- Millî Folklor*, (1996, 1997, 1998, 2000, 2002), Nevruz Dosyası, 29-30, 33, 37, 45, 53.
- Oğuz, M. Öcal, S. Kasımoğlu, (2005), *Türkiye'de 2005 Yılında Yaşayan Geleneksel Kutlamalar*, Gazi Üniversitesi THBMER Yay.
- Özdemir, Nebi, (2005), *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, Akçağ, Ankara.